

УДК [351.746.2:[174:005/73]](73) DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2025.2.18>

Юлія Віталіївна Яковенко,

Національний юридичний

університет імені Ярослава Мудрого (викладач), м. Харків;

 <https://orcid.org/0009-0004-5083-3905>,

e-mail: 0631717173@ukr.net

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОРПОРАТИВНОЇ ЕТИКИ: НОВЕЛИ ДЛЯ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ ФЕДЕРАЛЬНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ США)

У статті досліджено актуальні питання зарубіжного досвіду правового регулювання корпоративної етики на прикладі Федерального бюро розслідувань Сполучених Штатів Америки. Наголошено, що нормативно-правова база, яка регулює питання корпоративної етики Федерального бюро розслідувань, має закритий характер: її положення доступні лише для співробітників Бюро. Визначено, що корпоративна етика Федерального бюро розслідувань ґрунтується на таких цінностях, як суворе дотримання положень Конституції США, співчуття, лідерство, повага до гідності всіх громадян, яких Федеральне бюро розслідувань покликане захищати, справедливість, особиста добросовісність, інституційна цілісність, особиста відповідальність за власні дії та підзвітність вищому керівництву.

Ключові слова: Федеральне бюро розслідувань, Служба безпеки України, корпоративна культура, корпоративна етика, зарубіжний досвід.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

«Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава»¹ – саме із цього положення розпочинається Конституція України, яка заклала підґрунтя для формування майбутніх ефективних органів державної влади та соціальних інституцій. Формування України як правової, демократичної держави пов'язане не лише з активністю громадянського суспільства, а й передусім з ефективністю діяльності її державних органів, одним з яких є Служба безпеки України (далі – СБУ). Водночас виклики, що постали нині перед цим державним органом, є надскладними та потребують ретельного аналізу й опрацювання, зокрема наукового. Введення воєнного стану на всій території України та збройна агресія з боку

¹ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 26.04.2025).

російської федерації виявили сучасні прогалини як у нормативному регулюванні діяльності СБУ, так і в її практичній реалізації. Зокрема, назріла потреба в перегляді чинних концепцій корпоративної культури СБУ – як цілісного органу, так і його окремих підрозділів. Сьогодні діяльність СБУ має відповідати міжнародним критеріям професійної етики, належної корпоративної культури, а також моральним принципам. Відповідно, формування нової корпоративної професійної культури СБУ має узгоджуватися із сучасними тенденціями розвитку цього органу та його підрозділів. При цьому можливе впровадження успішного зарубіжного досвіду у сфері корпоративної етики й професійної культури, зокрема досвіду Федерального бюро розслідувань Сполучених Штатів Америки (*Federal Bureau of Investigation*, далі – ФБР, Бюро).

Отже, недостатня наукова розробленість питання правового регулювання корпоративної етики СБУ та недосконалість відповідного нормативного забезпечення зумовляють актуальність цього наукового дослідження.

Стан дослідження проблеми

Слід зазначити, що питання дослідження зарубіжного досвіду функціонування, діяльності та адміністративно-правового регулювання правоохоронних органів постійно перебувають у полі зору науковців і практиків у сфері правозастосування. Нового імпульсу ці питання набули у зв'язку з тісною співпрацею між СБУ та ФБР щодо розслідування міжнародних злочинів в Україні. Зауважимо, що перелічені вище аспекти знайшли відображення у працях таких учених, як О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, Р. І. Богданов, І. П. Голосніченко, І. В. Зозуля, Т. Є. Кагановська, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, В. А. Липкан, О. Ю. Салманова, А. А. Старудобцев, В. Т. Маляренко, О. М. Музичук, Г. В. Новицький, С. В. Чумаченко, В. А. Шахов та ін. Проте залишаються недостатньо розкритими питання вивчення зарубіжного досвіду правового, зокрема адміністративного, регулювання корпоративної етики ФБР з метою впровадження успішних напрацювань у національне законодавство, що регламентує питання професійної етики СБУ.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання корпоративної етики ФБР і визначення можливостей його впровадження в національне законодавство. Відповідно до окресленої мети необхідно вирішити такі *завдання*: надати загальну характеристику ФБР; з'ясувати сутність корпоративної етики Бюро; визначити правову основу регулювання корпоративної етики ФБР.

Наукова новизна дослідження

Уперше здійснено аналіз норм чинного законодавства США, які регламентують питання корпоративної етики ФБР, із метою імплементації успішного досвіду під час реформування СБУ та формування якісно нової моделі її корпоративної етики.

Виклад основного матеріалу

Забезпечення національної безпеки держави, розвиток соціальних інституцій, утвердження прав і основоположних свобод громадян є багатоаспектним завданням для національних органів державної влади. Проголошення Україною у 2014 році курсу на євроінтеграцію зумовило активний розвиток зазначених напрямів задля формування України як європейської держави з відповідними цінностями. У зв'язку із цим низка державних органів зазнала реформування та вдосконалення своєї діяльності. Одним із таких органів стала Служба безпеки України. Водночас питання реформування цього відомства й підвищення професійної компетентності його співробітників набуло особливої актуальності після початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну у 2022 році. Фактично вже майже три роки в українському суспільстві та серед представників СБУ точаться дискусії щодо формування принципово нової корпоративної культури цього державного органу. Як зазначають у самому відомстві, «нагальність реформування СБУ – це крок на шляху до розбудови України як правової держави й набуття реальної суб'єктності України, формування безпечного простору і надійного міжнародного партнера»¹. Отже, нині питання реформування СБУ є особливо актуальним, і одним із ключових його аспектів виступає оновлення корпоративної культури цього органу, а також підвищення престижу професії його співробітників.

Традиційно під час реформування будь-якого органу державної влади рекомендується дослідити передовий міжнародний досвід функціонування аналогічних або подібних органів. Проте завжди слід керуватися національними стандартами діяльності та забезпеченням прав людини, оскільки кожна країна має свої особливості. Звертає на себе увагу слушна позиція С. В. Чумаченка, що «під час розробки нових методологічних засад національної безпеки, удосконалення діяльності правоохоронних органів (у тому числі й Служби безпеки України) безпосередній інтерес становить успішний (передовий) зарубіжний досвід правового регулювання вказаних питань. Проте варто не сліпо копіювати зарубіжний досвід, але й враховувати той факт, що Україна

¹ Концепція реформи СБУ // Осяжний Обрій : сайт. URL: https://overallhorizon.org/?page_id=228 (дата звернення: 26.04.2025).

є унікальною країною зі своїми особливостями та характером діяльності органів державної влади, що властиві виключно їй» [1, с. 144]. Враховуючи зазначене, слушно зауважити, що будь-яка імплементація повинна ґрунтуватися на національній правовій системі, особливостях діяльності того чи іншого органу державної влади та його професійній культурі. Остання є важливим елементом формування престижу відомства, адже від професійної компетентності працівників державного органу залежить рівень довіри населення до держави, ступінь захищеності громадян та рівень забезпечення національної безпеки.

З метою удосконалення адміністративно-правового регулювання корпоративної культури СБУ доцільним є дослідження сутності, значення та правового регулювання корпоративної етики ФБР як аналогічного органу, одним із завдань якого є забезпечення національної безпеки, розслідування міжнародних злочинів тощо.

Розпочнемо з того, що ФБР є структурним підрозділом Міністерства юстиції США, завданням якого є здійснення кримінального судочинства та контррозвідки (внутрішньої). Девіз служби – «Вірність, відвага, чесність» (*Fidelity, Bravery, Integrity*)¹. І це не дивно, адже основою успішності відомства є якісна корпоративна культура, яка починає формуватися ще під час навчання в Академії ФБР, яка є провідним навчальним закладом у світі, що водночас виконує функції дослідницького центру для діючих співробітників із метою підвищення рівня їхньої професійної компетентності².

На думку Р. І. Богданова, завдяки високій якості професійної культури та майстерності «ФБР по праву вважається головним правоохоронним та внутрішнім розвідувальним органом уряду США. Його повноваження постійно розширюються, особливо його роль посилилась як антитерористичної сили після терактів 11 вересня 2001 року» [2, с. 392]. Місія ФБР – захист американського народу та дотримання норм Конституції США. Як зазначає колишній помічник директора ФБР Фігузі Френк, «ФБР, як й інші спецслужби США, практикує концепцію “Треба знати”» [3, с. 13], що передбачає постійне вдосконалення професійних умінь і навичок, які узгоджуються з цілісною концепцією високої корпоративної культури ФБР.

Дослідження сутності корпоративної етики ФБР слід розпочати з того, що вона передбачає дотримання восьми основних цінностей (принципів) для кожного співробітника ФБР:

¹ Федеральне бюро розслідувань // Вікіпедія : віл. енцикл. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Федеральне_бюро_розслідувань (дата звернення: 26.04.2025).

² The FBI Academy is the world's premier learning and research center for law enforcemen // Federal Bureau of Investigation : офіц. сайт. URL: <https://www.fbi.gov/how-we-investigate/training> (дата звернення: 26.04.2025).

- неухильне (суворе) дотримання приписів Конституції США;
- співчуття (як одне до одного, так і до громадян під час виконання своїх обов'язків);
- різноманітність;
- лідерство (як особисте, так і професійне);
- повага до гідності всіх громадян, яких ФБР покликано захищати;
- справедливість;
- особиста добросесність та інституційна цілісність;
- особиста відповідальність за свої дії та підзвітність вищому керівництву [3, с. 20].

Дотримання цих принципів є базою для формування внутрішньої етики кожного співробітника ФБР, що починає формуватися ще під час навчання в Академії ФБР. У відкритому доступі етичного кодексу (кодексу корпоративної культури ФБР) знайти практично неможливо, він належить до категорії секретних документів, що ще раз підкреслює той факт, що корпоративна етика ФБР має не декларативний характер, а є закритою системою норм для кожного співробітника.

Окремі норми, що регулюють порядок діяльності кожного підрозділу ФБР, а також права й обов'язки його співробітників, визначені внутрішнім кодексом ФБР (так звані Директива та Посібник з політики програми етики та добropорядності ФБР)¹. Цей нормативний документ передбачає низку правил та положень, що стосуються як діяльності кожного окремого працівника ФБР, так й Бюро загалом, зокрема:

- співробітник ФБР повинен здійснювати свою діяльність із повагою до інших учасників;
- заборонено порушувати права та законні інтереси інших осіб, зловживаючи своїм службовим становищем;
- співробітник Бюро повинен бути готовим узяти на себе більшу відповідальність, ніж передбачено специфікою роботи, якщо цього вимагає ситуація в кожному конкретному випадку;
- співробітник ФБР повинен виконувати свою роботу неупереджено з дотриманням принципу верховенства права тощо².

Таким чином, можна стверджувати, що корпоративна культура ФБР є закритим цілісним утворенням, яке визначає взаємини між

¹ FBI Ethics And Integrity Program Policy Directive And Policy Guide 0754DPG Part 01 (Final) // The Federal Bureau of Investigation : офіц. сайт. URL: https://vault.fbi.gov/fbi-ethics-and-integrity-program-policy-guide/FBI%20Ethics%20and%20Integrity%20Program%20Policy%20Directive%20and%20Policy%20Guide%200754DPG%20Part%2001%20%28Final%29/at_download/file (дата звернення: 26.04.2025).

² Там само.

самими співробітниками, їхні цінності, місію та завдання під час виконання професійних обов'язків. Корпоративна етика ФБР – це звід правил і норм, що ґрунтуються на спільній системі цінностей, які стали основою формування високого престижу служби у ФБР.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що для України під час формування СБУ успішний досвід формування корпоративної етики на прикладі ФБР є вельми цінним, адже СБУ є відносно закритим органом, специфіка діяльності якого має режим секретності. Отже, корпоративна культура також повинна бути узгоджена зі специфікою його функціонування. На нашу думку, доцільним було б розробити та затвердити звід правил і норм (етичний кодекс, кодекс корпоративної етики), який деталізував би особливості поведінки співробітників СБУ відповідно до її цінностей як органу, покликаного забезпечувати національну безпеку держави.

Висновки

Нині однією з актуальних проблем є потреба в належному правовому регулюванні та підтримці етичної поведінки представників правоохоронних органів; винятком не є і Служба безпеки України. Належний рівень корпоративної культури СБУ означає високий рівень професіоналізму, сприятливий моральний клімат у відомстві та високу довіру громадян.

Зазначено, що правове регулювання корпоративної етики ФБР має закритий характер: не всі норми доступні у відкритих офіційних джерелах, що свідчить про специфіку функціонування Бюро. Установлено, що основу правового регулювання корпоративної етики ФБР становлять Конституція США, етичний кодекс ФБР.

Визначено, що основними цінностями корпоративної етики ФБР є: неухильне дотримання приписів Конституції США, співчуття, лідерство, повага до гідності всіх громадян, яких ФБР покликане захищати, справедливість, особиста добросовісність, інституційна цілісність, особиста відповідальність за власні дії та підзвітність вищому керівництву.

Зроблено висновок, що для України інноваційним кроком стало б створення Етичного кодексу Служби безпеки України (кодексу корпоративної етики СБУ), який заклав би підґрунтя для формування оновленого, якісного органу спеціального призначення з правоохоронними функціями, основним завданням якого є забезпечення національної безпеки держави.

Список бібліографічних посилань: 1. Чумаченко С. В. Адміністративно-правовий статус суб'єктів забезпечення національної безпеки України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2017. 212 с. 2. Богданов Р. І. Федеральне бюро розслідувань США та можливості використання його досвіду у діяльності Державного бюро розслідувань України.

Вісник Кримінологічної асоціації України. 2023. № 3. С. 390–397. DOI: <https://doi.org/10.32631/vsa.2023.3.35>. 3. Фіглузі Ф. Система ФБР. Кодекс досконалості наймогутнішого відомства США / пер. з англ. О. Качала. Київ : Наш Формат, 2023. 200 с.

Надійшла до редколегії 06.05.2025

Прийнята до опублікування 13.06.2025

Yakovenko Yu. V. Foreign Experience in the Legal Regulation of Corporate Ethics: Lessons for Ukraine (Using the Example of the U.S. Federal Bureau of Investigation)

The article explores current issues in the foreign experience of legal regulation of corporate ethics, using the U.S. Federal Bureau of Investigation (FBI) as a case study. It outlines that the need to reform the Security Service of Ukraine (SSU) is driven by the necessity to enhance corporate culture, employee ethics, and public trust in the agency.

It is emphasized that the regulatory framework governing corporate ethics within the FBI is classified and available exclusively to its personnel. The study finds that the FBI's corporate ethics are grounded in values such as strict adherence to the U.S. Constitution, compassion, leadership, respect for the dignity of all citizens the Bureau is tasked to protect, justice, personal integrity, institutional integrity, personal accountability, and answerability to senior leadership.

It is established that the norms governing corporate ethics at the FBI are set out in the Federal Bureau of Investigation Act and its internal code of conduct. The formation of corporate culture is shown to begin as early as training at the FBI Academy.

The article describes the FBI's corporate culture as a closed, coherent structure that shapes relationships among employees, their values, mission, and responsibilities in the performance of their professional duties. The FBI's corporate ethics constitute a set of rules and norms based on a unified value system defined by the FBI Act, which laid the foundation for the Bureau's high professional prestige.

The article concludes that a positive step toward adopting the U.S. experience would be the creation of an Ethics Code for the Security Service of Ukraine (Corporate Ethics Code of the SSU), which would establish the groundwork for the development of a modern, high-quality law enforcement agency tasked with ensuring national security.

Keywords: Federal Bureau of Investigation, Security Service of Ukraine, corporate culture, corporate ethics, foreign experience.

